

SAMOIDENTYFIKACJA PRZEZ CIELESNOŚĆ W DZISIEJSZEJ KULTURZE MASOWEJ

*„The human body is an ideal meeting place
for theology and science because it displays
the fullest spectrum of the manifold wisdom of God”¹*

Autor poświęca niniejsze studium wskazanemu w tytule problemowi cielesności w dzisiejszej kulturze masowej i samoidentyfikacji przez tę cielesność. Wskazuje przy tym na trzy podstawowe formy samoidentyfikacji poprzez cielesność interpretowane jako wzory stosunku do własnej cielesności: 1) popkulturowy; 2) uwarunkowany religijnie; 3) samorealizacyjny. Wzory te są, choć w różnym stopniu, warunkowane światopoglądowo, ideologicznie lub co najmniej w zakresie uświadomionych potrzeb i celów. Zwłaszcza wzór popkulturowy upowszechniany jest głównie za sprawą mediów. Toteż autor przyjął dodatkowo, oprócz analizy treści literatury przedmiotu, metodę socjologii wizualnej².

Wzór popkulturowy powiązany jest z modą na cielesną zmysłowość i atrakcyjność seksualną, z trendem juwenalizacji, z paniczną ucieczką przed starzeniem się i starością. Dzisiejsza komercyjna popkultura akcentuje zwłaszcza hedonistyczne i estetyczne wartości ciała. Są one związane z odpowiednimi wzorami kultury somatycznej z kanonu socjologii kultury fizycznej szkoły Zbigniewa Krawczyka³.

Uwarunkowany religijnie stosunek do cielesności dotyczy tradycji chrześcijańskiej i zwłaszcza nauczania Kościoła Katolickiego. Tutaj człowiek traktowany jest osobowo, jako byt psychofizyczny. Powinien dbać odpowiednio

1 J. M. Van der Meer (2001) Interpreting nature and scripture: a new proposal for their interaction. In: R. Brungs, S.J. [ed.] *Christianity and the Human Body. A Theology of the Human Body*, ITEST, St. Louis, Missouri, p. 39.

2 Por. także: W. J. Cynarski, K. Obodyński (2009) Self-identification through bodily awareness in the contemporary mass culture. In: G. Bizzaglia, P. Ogliotti [eds.] *Sports, Bodies, Identities. Book of Abstracts, 6th EASS Conference, May, 27th-30th 2009*, Rome, p. 54-55.

3 Z. Krawczyk (1995) [red.] *Socjologia kultury fizycznej*, Warszawa, AWF; W. J. Cynarski (2005) Physical culture in the holistic perspective. In: J. Kosiewicz [ed.] *Sport, Culture and Society. In Honour of Professor Zbigniew Krawczyk*, Warszawa, AWF, p. 196-204.

o swe ciało i duszę, jednocześnie troszcząc się o zdrowie i panując nad zmysłowością. Ten wzór jest jednak w globalnej kulturze masowej – za sprawą komercyjnych i laicko zorientowanych mediów – mniej obecny.

Z kolei wzór samorealizacyjny, który nazwać możemy wzorem ascetycznym kultury psychofizycznej (przy pozytywnym rozumieniu ascezy jako ćwiczeń fizycznych ukierunkowanych na postęp w rozwoju moralnym i duchowym⁴), obecny jest najwyraźniej w praktykach psychofizycznych Wschodu, jak joga, ćwiczenia medytacyjne, *qigong*, *taiji quan*, i drogi sztuk walki.

Pierwszy z wzorów wynika z pewnego przymusu rozrywkowego stylu życia, przyjemnego spędzania czasu, odpowiedniego wyglądu i konsumowania określonych usług, funkcjonującego w globalnych mediach a warunkowanego dominującą ideologią liberalnej i postępowej ponowoczesności⁵. Drugi funkcjonuje w większym stopniu w „obiegu pozamedialnym”, w praktyce religijnej niektórych krajów (jak Polska) i regionów, w mniejszym natomiast stopniu w mediach, np. w Internecie⁶. Trzeci z kolei jest efektem kilku czynników, jak: 1) wyższy poziom wiedzy z zakresu kultury fizycznej (ruchowej, sportowej) i 2) rozbudzone potrzeby samorealizacyjne społeczeństwa krajów wyżej rozwiniętych⁷; 3) pozytywny efekt mentalnościowego przełomu *New Age* i długoletnich dialogów kulturowych⁸; 4) pomieszanie różnych tradycji, wartości i antywartości, demokratyzacja i komercjalizacja⁹. Wzór ten w czystszej postaci jest bardzo rzadko obecny w kulturze masowej.

Trzy wzory stosunku do cielesności

1. Popkulturowy hedonizm

Popkulturowy hedonizm jest wzorem stosunku do cielesności, który tę cielesność stawia w centrum uwagi. Koncentracja na zmysłowej stronie ciele-

4 K. Obodyński, W. J. Cynarski (2003) *The ascetic pattern of the body culture in the Japanese ways of non-aggression*. In: J. Kosiewicz, K. Obodyński [eds.] *Sport in the Mirror of the Values*, Rzeszów, PTNKF p. 131-141.

5 Por. M. Horkheimer, T. W. Adorno (1994) *Dialektyka Oświecenia*, Warszawa, IFiS PAN; Z. Bauman (1995) *Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności*, Toruń, UMK; J. Coupland (2003) *Ageist ideology and discourses of control in skincare marketing products*. In: J. Coupland, R. Gwyn [eds.] *Discourse, the Body and Identity*, New York, Palgrave Macmillan.

6 Por. J. Adler (2008) *Moja generacja. Postawa wobec własnego ciała*, www.mojageneracja.pl/, listopad 2008; M. Dziewiecki (2008) *Kształtowanie chrześcijańskiej postawy wobec ciała*, data dostępu: listopad 2008, www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TM/0107N_01.html.

7 W. J. Cynarski (2003) *Globalizacja a spotkanie kultur*, II wyd. zm., Rzeszów, URz.

8 Idem. *Spotkania, konflikty, dialogi. Analiza wybranych obszarów kultury fizycznej i turystyki kulturowej* (2010), II wyd. zm., Rzeszów, URz.

9 J. S. Alter (1994) *Somatic nationalism: Indian wrestling and militant Hinduism*, *Modern Asian Studies*, vol. 28, no. 3, pp. 557-588; M. Cotter, J. Henley (1994) *Martial arts marketing*, *Multinational Business Review*, vol. 2, no. 1, p. 79-85.

snej atrakcyjności narzucana jest przez media – przemysł reklamy i rozrywki, a także zgodna jest ze stylem życia promowanym przez media. Styl życia łatwo, lekko i przyjemnie, z ludyczną i erotyczną swobodą, ma być wyrazem postępowej nowoczesności i wyzwolenia. Czyli liberalizm moralny stopniowo zastępuje religijne wymogi moralnego rygoryzmu.

Czy jednak kultura masowa nie oddziałuje na masowego odbiorcę na zasadzie psychotechnicznej i socjotechnicznej manipulacji, jak wskazywali przedstawiciele szkoły frankfurckiej? Niskiego lotu kultura masowa narzuca sztuczne konsumpcyjne pragnienia i niezbyt ambitne wzorce¹⁰. Telewizja i kolorowe magazyny pokazują świat ładniejszy od rzeczywistego, piękniejszych ludzi, komfort życia przy posiadaniu drogich rzeczy. Ponadto wzór popkulturowy powiązany jest z trendem juwenalizacji kultury masowej, z paniczną ucieczką przed starzeniem się i starością. To coś jak w bajce o królowej, która chciała być zawsze młoda i piękna.

W historii kultury zmieniały się dominujące typy wartości ucieleśnianych przez rozmaite wzorce. W starożytnej Grecji w państwie ateńskim względnie harmonijnie współwystępowały różne typy ideału (*arete; kalos kagathos*). Sparta i Rzym akcentowały bardziej aspekt „siłowy” (*virtus*). W średnio-wiecznej Europie wyraźnie preferowano ideał moralny (ascetyczny), ale doceniany był także etos rycerski (waleczność, szlachetność, honor).

Dzisiejsza komercyjna popkultura akcentuje zwłaszcza hedonistyczne i estetyczne wartości ciała. Są one związane z odpowiednimi wzorami kultury somatycznej z kanonu socjologii kultury fizycznej szkoły Zbigniewa Krawczyka¹¹ – hedonistycznym i estetycznym. Jak wskazuje Bogdan Banasiak w swej pracy *O bohaterach i rajach. Utopia i optymizm jako wyznaczniki kultury Zachodu*, ideały moralno-intelektualne wyraźnie ustępują pola urodzie i młodości (atrakcyjności) oraz sile, a często też zegalitaryzowanej nijakości¹².

Wyniki badań Rymarczyka¹³, dotyczące dbałości o estetykę ciała jako sfery norm i obowiązków, przeprowadzone metodą analizy treści wybranych magazynów poświęconych stylowi życia (magazynów kierowanych osobno, odpowiednio do mężczyzn i kobiet), potwierdzają fakt narzucania określonych wzorów dbałości o ciało i związanej z tym samoidentyfikacji, opisywa-

10 E. Fromm (1989) *Mieć czy być. Duchowe podstawy nowego społeczeństwa*, Warszawa, Klub Otrycki; M. Horkheimer, T. W. Adorno, *Dialektyka Oświecenia*, op. cit.; W. J. Cynarski, *Globalizacja a spotkanie kultur*, op. cit.

11 Z. Krawczyk [red.] *Socjologia kultury fizycznej*, op. cit.; W. J. Cynarski, *Physical culture*, op. cit.

12 B. Banasiak (2008) *O bohaterach i rajach. Utopia i optymizm jako wyznaczniki kultury Zachodu*, festival.ph-f.org/resume1/banasiak.pdf, data dostępu: listopad 2008.

13 P. Rymarczyk (2008) *Dbałość o estetykę ciała jako sfera norm i obowiązków – analiza wybranych magazynów poświęconych stylowi życia*. W: Z. Dziubiński [red.] *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*, SALOS RP, Warszawa, s. 196-203.

ne przez Baumana¹⁴ i Couplanda¹⁵. Zdaniem Rymarczyka: „lansowane przez kulturę masową mody i style życia wypełniają aksjologiczną próżnię powstałą na skutek kryzysu dawniejszych systemów wartości, związanych z tradycją, religią czy ideologiami politycznymi”¹⁶. Są więc przejawem chęci zapełnienia aksjologicznej i duchowej pustki.

Wariantem popkulturowego hedonizmu jest **wzór seksualnego i genderowego postrzegania ciała** w literaturze feministycznej i postmodernistycznej. Interpretację tę potwierdzają wybrane teksty literatury feministycznej (genderowej). Tu człowiek musi się nieustannie samoidentyfikować a „samoidentyfikacja jest przede wszystkim kwestią uczuć”¹⁷. „Literatury kobieca”, jako przejaw ponowoczesnej kultury masowej, bywa rodzajem literackiego „miksu” cielesności, seksualności, szeroko rozumianej inności i różnicy. Dotyczy to „płciowości samego tekstu”, w którym podmiot dokonuje „seksualnej samoidentyfikacji” Ponadto, zdaniem Agnieszki Kwiecień¹⁸, strój wyznacza granice wolności i swobody. Jest to współcześnie wyraźnie widoczne na przykładzie muzułmanek z radykalnych społeczności. W tym przypadku niemożliwa jest unifikacja ubioru dla obu płci. Strój kobiety, dopuszczalny w miejscu publicznym, jest wyrazem jej pozycji. Kobieta jest zakryta, faktycznie nieistotna. Występuje tu radykalne powiązanie ubioru z osobowością, charakterem, możliwościami i rolą społeczną jednostki. Strój wymusza zachowania, jakie są przyjmowane jako naturalnie przynależne danej osobowości społecznej. „Temperament społecznie zdefiniowany” staje się przyjętym w procesie samoidentyfikacji stylem życia.

Tak więc nie wszystkie kobiety mogą lub chcą identyfikować swą kobiecość z seksualnością i demonstrować swą seksualność wraz z cielesnością. Ponadto pojawiają się efekty braku umiaru w stosunku do własnego wyglądu, jedzenia (otyłość) i nie jedzenia (bulimia, anoreksja). Potrzeba atrakcyjnego wyglądu prowadzić może do problemów zdrowia fizycznego i psychicznego, wynikających z subiektywnego postrzegania własnego ciała, oraz niekiedy do destrukcyjnych efektów¹⁹

Ideologia feminizmu istotnie oddziałuje, obok innych modnych ideologii, na socjologię. Zwłaszcza na socjologię kultury i socjologię sportu²⁰, ale także

14 Z. Bauman, *Ciało i przemoc...*, op. cit.

15 J. Coupland, *Ageist ideology and discourses ...*, op. cit.

16 P. Rymarczyk, *Dbłość o estetykę ciała ...*, op. cit.

17 A. Kwiecień, *Tożsamość maszyny w twórczości Rebeci Horn: powłoka zewnętrzna, która wyznacza granice i modeluje podmiotowość. Part 1*, <http://magazyn.o.pl/2006/tozsamosc-maszyny-w-tworczosci-rebeci-horn-cz-1/5/2006>.

18 Ibidem.

19 D. Niedźwiecka-Kącik (2008) Subiektywne postrzeganie własnego ciała – destrukcyjna potrzeba odchudzania się, *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, nr 1, s. 40-47.

20 W. J. Cynarski (2009) Wpływ popularnych ideologii na teorie aktualnie dominujące w socjologii kultury. Zarys problematyki. W: A. Andrusiewicz [red.] *Studia Społeczno-Polityczne*, t. 3, s. 116-121.

na socjologię rodziny i socjologię ciała. Przykładowo, pod redakcją naukową Claudii Malacridy i Jacqueline Low²¹ powstała książka poświęcona socjologii ciała. Autorki tego podręcznika zamieszczają w nim treści dotyczące tytułowej socjologii ciała, ale także socjologii zdrowia i choroby, elementy społecznej teorii ciała i – oczywiście – ideologii „gender”. Dominuje tu spojrzenie feministyczne i interpretacje z tej perspektywy. Treści te są dość zbieżne z zawartością nowej książki Sarah Grogan²², która to praca poświęcona jest wyobrażeniu ciała i braku satysfakcji z jego wyglądu.

Problematykę ciała odnajdujemy w podręczniku socjologii sportu Kurta Weisa i Roberta Gugutzerera i np. w pracy Michelle T. Helstein z University of Lethbridge. Perspektywę stanowi tu właśnie socjologia sportu, a ciało (jego uznawanie lub związane z nim poczucie tożsamości), jest „ciałem sportowym” – ciałem sportowca²³. Bohaterki z obszaru kultury masowej, jak Lara Croft z filmu „Tomb Rider”, jest typem idealnym dynamicznej kobiety ponowoczesnej – bardzo wyemancypowanej, samodzielnej i kreatywnej²⁴. Postmodernistyczny dyskurs nie jest oczywiście jedyną postacią refleksji.

Na gruncie polskiej szkoły socjologii kultury fizycznej analizowane jest m.in. ciało jako twór społeczny i fakt społeczny. Zbigniew Krawczyk nawiązuje do interesujących badań Klaus Heinemanna dotyczących kontroli ciała. Rzecz dotyczy zachowań w różnych sytuacjach, kontrolowania reakcji fizjologicznych, zakrywania i odkrywania ciała, co jest warunkowane kulturowo²⁵. Ponadto Z. Krawczyk²⁶ zwraca uwagę na sakralne właściwości ciała. Owa sakralność rozciąga się od mitów i dawnych religii, po dzisiejsze święta narodowe i kult bohaterów.

Są też głosy krytyki pochodzące z obszarów pedagogiki, socjologii wychowania i socjologii moralności. Otóż wydaje się, że zachodnia kultura, z uwagi na jej kryzys moralny, potrzebuje jednoznacznych „drogowskazów” w postaci konkretnie sformułowanych normatywów postępowania i moralnego rygoryzmu. Andrzej Pawłucki określa naszą cywilizacyjno-kulturową współczesność, jako ‘czas apokalipsy’, ‘jarmark hedonistycznych próżności’ itp. Krytycznie odnosi się do ponowoczesnego kultu ciała – **corporeizmu** –

21 C. Malacrida, J. Low (2009) [eds.], *Sociology of the Body*, Oxford University Press, s. 285.

22 S. Grogan (2008) *Body Image: Understanding Body Dissatisfaction in Men, Women and Children*, Routledge, London, s. 225.

23 K. Weis, R. Gugutzer (2008) [eds.] *Handbuch Sportsoziologie*, Hofmann, Schorndorf, s. 404; M. T. Helstein (2007) Seeing your sporting body: identity, subjectivity, and misrecognition, *Sociology of Sport Journal*, vol. 24, no. 1, s. 78-103.

24 W. J. Cynarski (2001) Dynamiczna kobieta ponowoczesna, *Ido – Ruch dla Kultury / Movement for Culture*, t. II, s. 180-192.

25 K. Heinemann (1989) *Wprowadzenie do socjologii sportu*, Warszawa, CCOMSNP; Z. Krawczyk (1995) [red.] *Socjologia kultury fizycznej*, op. cit., s. 102-103.

26 Ibidem, s. 104-105.

i kultu natury²⁷. Kultura masowa upowszechnia reklamę i modę na cielesność, zmysłowość i 'ekonomiczną ideologię ciała'. Jak wskazuje wspomniany autor: „Jesteśmy pod wrażeniem amerykańskiego stylu kultu ciała. Na kult ten nakładają się zresztą różne wzory, najczęściej egzotyczne: hinduskie, japońskie czy chińskie. Czasami trudno określić, co jest czyje. Powstaje jakiś eklektyczny wzór, który zatracił swój pierwotny charakter. Amerykanie podrzucają nam te przemieszane wzory kultu ciała [...] w następstwie tego wpływ ciała staje się samym w sobie towarem na sprzedaż”²⁸. Problem ten dotyczy skrajnej komercjalizacji kultury fizycznej w jej wszelkich przejawach. A. Pawłucki określa w swych pracach cyrkowy i sportowy kult ciała jako przejaw neopogańskiego i panteistycznego światopoglądu, co łączy się z postmodernistyczną ideologią znoszenia rozumu, prawdy i dobra²⁹

2. Chrześcijańska identyfikacja cielesności

„Chrześcijańska identyfikacja” i samoidentyfikacja cielesności jest tu rozumiana jako postrzeganie własnego ciała, które jest uwarunkowane zwłaszcza kulturą katolicką i nauczaniem społecznym Kościoła Katolickiego. Stanowi echo teologii ciała, antropologii integralnej i personalizmu chrześcijańskiego, zwłaszcza katolickiego³⁰. Jest aplikacją koncepcji filozoficznych i teologicznych do kultury cielesnej, kultury fizycznej lub kultury ciała. Zwłaszcza w obszarze *sacrum* ciało nie jest tu przesadnie manifestowane.

Otóż wzór **uwarunkowany religijnie** jest tym, który zabezpiecza przez pułapkami skrajnego korporeizmu. Otóż, z perspektywy personalizmu katolickiego, współczesna cywilizacja i kultura Zachodu przykłada przesadną wagę do tożsamości w płaszczyźnie cielesnej i dlatego istnieje duże prawdopodobieństwo, że w krajach tego kręgu kulturowego znaczna część ludzi jest skłonnych do przypisywania nadmiernej roli sferze fizycznej, kosztem pozostałych wymiarów człowieka. W konsekwencji wiele osób koncentruje ogromną część swojej uwagi i energii na własnym ciele, na trosce o fizyczne zdrowie i wygląd zewnętrzny. „W przypadku prawidłowego rozwoju człowieka, znaczenie jego sfery cielesnej ulega stopniowemu zmniejszaniu się w miarę, jak odkrywa on pozostałe wymiary własnej rzeczywistości. Coraz

27 A. Pawłucki (2002) *Osoba w pedagogice ciała. Wykłady*, Olsztyn, Wydawnictwo OSW, s. 21.

28 Ibidem, s. 22.

29 Por. Ibidem, *Personalism for Sport Pedagogy* (2003), Gdańsk, AWFiS.

30 Por. J. Kosiewicz (1998) *Mysł wczesnochrześcijańska i katolicka wobec ciała*, Warszawa; *Bóg, cielesność i miłość* (1998) Warszawa, Aletheia; R. Brungs S.J. (2001) [ed.] *Christianity and the Human Body. A Theology of the Human Body*, ITEST, St. Louis, Missouri; J. M. Van der Meer (2001) *Interpreting nature and scripture: a new proposal for their interaction*. In: R. Brungs, SJ [ed.] *Christianity and the Human Body*, op. cit., p. 38-72; S. Kowalczyk (2009) *Ciało człowieka w refleksji filozoficznej*, Lublin, KUL.

ważniejsza staje się wtedy dla człowieka jego wrażliwość emocjonalna i moralna, jego zdolność myślenia i wewnętrzna wolność, jego pozytywne więzi z Bogiem, z drugim człowiekiem i z samym sobą³¹.

Ciało jest tą częścią ludzkiej rzeczywistości, która od początku naszego życia najwyraźniej sygnalizuje swoje istnienie i potrzeby. Człowiek może nie być w pełni świadomy swoich sposobów myślenia czy przeżyć emocjonalnych, ale trudno nie być świadomym głodu, zmęczenia czy bólu fizycznego. Normalnie funkcjonujący człowiek pozostaje w nieustannym kontakcie z własnym ciałem. Uświadamia sobie swoje specyficzne cechy i zdolności fizyczne, a także aktualną sytuację swojego organizmu fizycznego. Tego rodzaju świadomość somatyczna pojawia się od pierwszych chwil istnienia dziecka i początkowo jest jedynym wymiarem, w którym odkrywa ono i doświadcza samego siebie. Stopniowo świadomość własnego ciała zostaje zintegrowana z pozostałymi wymiarami ludzkiej rzeczywistości: ze świadomością myślenia, z odczuwaniem emocjonalnym, z rodzącą się wrażliwością moralną, duchową, religijną i społeczną.

Jednak „w przypadku zaburzonego rozwoju może się zdarzyć, że poczucie tożsamości danego człowieka zostanie ograniczone jedynie lub niemal wyłącznie do jego samoświadomości na poziomie cielesnym. W takiej sytuacji cielesność nabiera przesadnego znaczenia, gdyż stanowi jedyny lub przynajmniej podstawowy punkt odniesienia, gdy chodzi o samoidentyfikację oraz poczucie osobistej wartości danej osoby. Tego typu redukcja tożsamości ogranicza w sposób zasadniczy pole zainteresowań danego człowieka oraz zakres doświadczenia samego siebie, prowadząc do poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu jego osobowości. Nadmierna koncentracja na cielesności sprawia, iż podstawową troską staje się staranie o utrzymanie własnego ciała w maksymalnej kondycji, estetyce i sprawności fizycznej. W przypadku, gdy okazuje się to na dłuższą metę niemożliwe, człowiek o tak zredukowanym poczuciu tożsamości łatwo popada w depresję oraz nie akceptuje samego siebie. Równie niebezpieczna jest sytuacja, gdy człowiek nadmiernie skoncentrowany na swej cielesności, okazuje się – przynajmniej w pewnym okresie życia – bardzo zadowolony ze swego ciała i z wyglądu fizycznego. Grozi mu bowiem wtedy iluzja, że dobra forma fizyczna i atrakcyjny wygląd wystarczą, by być szczęśliwym, cenionym, otoczonym przyjaciółmi³².

Sytuacja, w której dany człowiek redukuje całego siebie do sfery cielesnej, czyli utożsamia się głównie albo wyłącznie z własnym ciałem, stanowi przykład pewnej skrajności – niedorozwoju duchowego³³. Ciało staje się wtedy jego podstawowym punktem odniesienia. W konsekwencji dana osoba podporządkowuje się ciału kosztem pozostałych wymiarów swego człowie-

31 M. Dziewiecki, *Kształtowanie chrześcijańskiej postawy wobec ciała*, op. cit.

32 Ibidem.

33 E. Fromm, *Mieć czy być*, op. cit.

czeństwa – sfery psychicznej, moralnej, duchowej, religijnej i społecznej. Taka osoba sądzi, że do szczęścia wystarczy jej ciało i jedynie cielesna satysfakcja. Człowiek, który utożsamia się z własną cielesnością, wkracza na drogę uzależnienia się od ciała i staje się niewolnikiem ciała: apetytu, fizycznych potrzeb i popędów, lenistwa i wygodnictwa. Ktoś, kto jest podporządkowany własnemu ciału, kieruje się logiką ciała czyniąc jedynie to, czego chce jego ciało. A jest to logika doraźnej przyjemności i nadmiernej koncentracji na cielesnych potrzebach i doznaniach.

„Zredukowanie samego siebie do własnej cielesności oraz kierowanie się w życiu logiką ciała prowadzi do dramatycznych konsekwencji. Człowiek cielesny nie jest w stanie zrozumieć siebie jako człowieka. Redukuje samego siebie do świata natury i popędów. Nie jest w stanie kochać, być wiernym, odpowiedzialnym i pracowitym, gdyż to wszystko nie mieści się w logice ciała. Postępując tak, jak chce jego cielesność, człowiek czyni samego siebie niezdolnym do zbudowania dojrzałych więzi z Bogiem i z ludźmi. Popada też w coraz bardziej bolesne konflikty z samym sobą. Uleganie dyktaturze ciała prowadzi do zaburzeń psychicznych, do niepokojów sumienia, do bolesnych rozczarowań i dramatycznych konfliktów międzyludzkich. Nierzadko prowadzi do brutalnych przestępstw kryminalnych. Gwałty czy inne formy przemocy seksualnej to wyjątkowo dramatyczny owoc podporządkowania się dyktaturze ciała”³⁴.

3. Wzór pozytywnej ascezy, samorealizacyjny

Samorealizacyjny wzór stosunku do własnej cielesności i samoświadomej osobowej identyfikacji wpisuje się w koncepcję ewolucji kultury sportowej w relacji do systemów ustroju społecznego i głównych motywacji uczestnictwa (tab. 1) oraz w bardziej ogólną koncepcję „antropologii duchowego postępu”, wynikającą z psychologii humanistycznej. Jest przejawem dostrzeganej w społeczeństwie postindustrialnym i ponowoczesnym kultury jednocześnie psychofizycznej i zdrowotnej (holistycznie rozumianego zdrowia) oraz zgodny z wartościami-celami i motywami: 1) „aktywność dla samorealizacji” i 2) dla „szeroko pojętego zdrowia”

Możemy go nazwać wzorem ascetycznym kultury psychofizycznej, bowiem aktywność człowieka ukierunkowana jest tu specyficznie na postęp w rozwoju moralnym i duchowym. Pozytywna asceza jest praktyką ćwiczeń fizycznych, przy czym dążenie do perfekcji fizycznej jest jedynie wehikułem postępu na wysoce etycznej, humanistycznej drodze człowie-

³⁴ J. Adler, *Moja generacja*, op. cit.; M. Dziewiecki, *Kształtowanie chrześcijańskiej postawy wobec ciała*, op. cit.

czeństwa³⁵. Wzór ten występuje dziś najwyraźniej w praktykach psychofizycznych Wschodu, jak joga, ćwiczenia medytacyjne, *qigong*, *taiji quan*, a także w drogach sztuk walki. Akcenty są tu różnie rozkładane – od celów zdrowotnych po wartości wychowawcze i utylitarne.

Tabela 1. Odmianny sportu wobec systemów ustroju społecznego i głównych motywacji uczestnictwa

sport – rozrywka znudzonych dżentelmenów	aktywne uczestnictwo	schyłek feudalizmu, początki kapitalizmu
sport – rozrywka mas, widowisko popkulturowe	biznes, udział spectatorski	kapitalizm, realny socjalizm
praca zawodowa o uzyskanie wyniku	cele ekonomiczne działalności	kapitalizm
praca zawodowa o uzyskanie wyniku	cele polityczne i ekonomiczne działalności	realny socjalizm
kultura psychofizyczna	aktywność dla samorealizacji	społeczeństwo ponowoczesne
kultura zdrowotna	aktywność dla szeroko pojętego zdrowia	społeczeństwo ponowoczesne
kultura cielesna (rekreacja fizyczna)	dla przyjemności, urody, emocji, itp. motywów	od najdawniejszych czasów do dziś

Źródło: W. J. Cynarski, *Globalizacja a spotkanie kultur*, op. cit., s. 87.

Uprawianie ćwiczeń dla zdrowia i samodoskonalenia się, a niejako przy okazji dla satysfakcji, umiejętności samoobrony, lepszej zdolności koncentracji, samokontroli emocjonalnej etc. wynika z odpowiedniego poziomu wiedzy z zakresu kultury fizycznej (ruchowej, sportowej). Popularność tego rodzaju form kultury psychofizycznej jest także pochodną rozbudzonych potrzeb samorealizacyjnych społeczeństw krajów wyżej rozwiniętych. Nie bez znaczenia na dzisiejsze postawy otwarcia na dialog kulturowy i czerpanie wartościowych pozaeuropejskich wzorów kulturowych miał kontrowersyjny ruch *New Age* oraz realizowane przez dość liczne grono badaczy (od Eliadego poczynając) długoletni dialog kulturowy³⁶.

Akcenty etyczne są we wschodnioazjatyckich sztukach walki podobne. Stosunek do cielesności wyraża się skromnym strojem i wzajemnym szacunkiem współćwiczących. Z drugiej jednak strony pewnym problemem jest występujący tu chaos aksjologiczny (pomieszanie różnych tradycji, wartości i antywartości). Elitarne niegdyś wychowawcze systemy uległy procesom

35 K. Obodyński, W. J. Cynarski, *The ascetic pattern of the body culture*, op. cit.

36 S. Tokarski (1989) *Sztuki walki. Ruchowe formy ekspresji filozofii Wschodu*, Szczecin, Glob; S. Kowalczyk (2008) *Sztuki walki jako element dialogu kulturowego w procesie globalizacji*, *Kultura Fizyczna*, nr 7-8, s. 28-29.

demokratyzacji i komercjalizacji³⁷ Ponadto niektóre formy podlegają upolitycznieniu³⁸. Skrajna komercjalizacja i powiązanie z kulturą masową powodują proces degradacji aksjologicznego potencjału dróg sztuk walki i innych azjatyckich praktyk psychofizycznego doskonalenia. Sztuki walki sprawdzone są do samej brutalnej walki (film, widowisko walk w klatkach itp.)³⁹ lub przedstawiane jako magiczne rytuały, które to egzotyczne opakowanie ma być pomocne w sprzedaży danego produktu.

Podsumowanie

Niezdeterminowana ideologicznie rekreacja fizyczna lub *sport for all* uprawiana jest od najdawniejszych czasów do dziś dla przyjemności, urody, emocji itp. motywów. Jednak rozrywkowy styl życia, przyjemne spędzanie czasu, odpowiedni wygląd i konsumowanie określonych usług, stają się obecnie w pewnym sensie wymuszone. Dzieje się tak w dobie globalizacji kulturowej za sprawą mediów narzucających określone wzory postępowania zgodne z dominującą ideologią ponowoczesności (liberalnej i postępowej). Ideologia feministyczna dodaje do tego kojarzenie kobiecej samoidentyfikacji z seksualnością. Popkulturowy wzór upowszechniany jest zwłaszcza przez telewizję i life-stylowe magazyny.

Religijny, chrześcijański wzór stosunku do cielesności jest w mediach mniej obecny. Niemniej wypowiedzi na ten temat dostępne są chociażby w Internecie. Zwraca się tutaj uwagę na zagrożenia wynikające ze zredukowania ludzkiej samoświadomości do samej cielesności. Z kolei wzór samo-realizacyjny, wiążący postęp fizyczny z celami autokreacyjnymi, jest w medialnym odbiorze najmniej zauważalny. Mody wynikające z fascynacji egzotyką lub skrajna komercjalizacja wypaczają jego głębszy sens. Niemniej samoidentyfikacja przez cielesność jest w tym przypadku szczególnie godna uwagi. Ćwiczenie fizyczne pomaga ćwiczącemu w lepszym poznaniu samego siebie i codziennym procesie indywidualnego dążenia do postępu w walce z własnymi słabościami.

Być może, z perspektywy normatywnej i pedagogicznej, najkorzystniejsze społecznie byłoby promowanie modelu łączącego cechy wymienionych tu wzorów – drugiego i trzeciego.

37 M. Cotter, J. Henley, *Martial arts marketing*, op. cit.

38 J. S. Alter, *Somatic nationalism*, op. cit.

39 W. J. Cynarski, *Spotkania, konflikty, dialogi*, op. cit.